

УДК 371.3:94(477.85):930

© Тамара Богачик* (Чернівці)
© Марина Гаврилюк** (Чернівці)

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЧЕРНІВЕЦЬКИХ ІСТОРИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ У ШКІЛЬНУ ІСТОРИЧНУ ОСВІТУ

У статті наголошується, що суттєвим доповненням та розширенням змісту навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках громадянської та історичної освітньої галузі закладів загальної середньої освіти є використання регіонального історичного краєзнавства. Обґрунтовано, що переважна більшість наукових розвідок чернівецьких дослідників та науковців можуть слугувати активним практичним матеріалом для доповнення освітнього процесу на уроках історії України. Проаналізовано кризу призму проблемно-тематичного підходу та реалізації наскрізних змістових ліній освітньої програми з історії України доцільність використання науково-краєзнавчих досліджень сучасних науковців краю та необхідність їхньої інтеграції до шкільного курсу громадянської та історичної освітньої галузі. Наведено конкретні приклади щодо ролі матеріалів регіонального історичного краєзнавства у формуванні ключових та предметних компетентностей школярів.

Ключові слова: громадянська та історична освітня галузь, регіональне історичне краєзнавство, чернівецькі дослідники, наукові розвідки, уроки історії України.

Tamara Bohachyk (Chernivtsi)
Maryna Gavryliuk (Chernivtsi)

SCIENTIFIC RESEARCH OF CONTEMPORARY CHERNIVTSI HISTORIANS: PROSPECTS OF INTEGRATION IN SCHOOL HISTORICAL EDUCATION

Abstract. The authors focus on the use of regional historical local history in the lessons of civic and historical educational branches of secondary education institutions. It is substantiated that the study of microhistory contributes to the development of cognitive activity of schoolchildren and the formation and development of their competencies. It is proved that in order to strengthen the actualization of the appeal to the history of the «small Motherland»; it is worth using the scientific works of Chernivtsi researchers. Specific examples of the application of integration into school historical education of scientific and local history studies of modern scientists of the region are given. It is emphasized that they open up significant opportunities for detailing little-known pages of history, highlighting its individual details and personifying events and phenomena of the past, depicting the «history of everyday life».

The article deals with the possibility of integrating scientific local history studies through the prism of a problem-thematic approach and the implementation of cross-cutting content lines of the educational program on the history of Ukraine into the school course of civic and historical educational branches. The authors also propose to use individual excerpts from scientific works of local researchers in the process of preparing student projects on the history of their native land. At the same time, the importance of using applied local history material in extracurricular research activities of students is substantiated using specific works as an example.

---

* к.і.н., заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, асистент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

PhD in History, Deputy Director of the Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Chernivtsi Region, Assistant Professor, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
orcid.org/0000-0002-7385-1960
e-mail: tamara_bogachik@ukr.net

** вчитель історії, директор Горішньошерівського опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів
Teacher of History, Director of Horishni Sherivtsi Supporting Institution of General Secondary Education of I-III degrees
orcid.org/0009-0007-3642-8411
e-mail: gshschool@i.ua

It is noted that the selected local history material in civic and historical education lessons should correlate with the educational topic and constitute an appropriate educational value in the implementation of students' value orientations. It is substantiated that the processing under the guidance of a teacher of excerpts from individual works of Chernivtsi scientists will contribute to the formation of chronological and spatial subject competencies, as well as axiological competence. Reasoned and appropriate integration of regional scientific research will motivate students to their own research into microhistory.

Keywords: civic and historical education, regional historical area studies, Chernivtsi researchers, scientific research, lessons of history of Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасних умовах викликів і загроз підсилюється актуальність регіонального історичного краєзнавства, що не тільки сприяє домінуванню локального нарративу та створенню національного історичного дискурсу, а й дозволяє інтегрувати окремі його аспекти у шкільну історичну освіту¹. Серед багатоаспектних наукових досліджень сучасних чернівецьких дослідників чимало розвідок, які стосуються актуальних питань історії соціально-економічного, суспільно-політичного та національно-культурного життя буковинського краю, що допомагають глибше пізнати регіональну ідентичність, тяглість історичного процесу. Окремі витяги з цих наукових розвідок можна використати як джерела історичного краєзнавства в освітньому процесі на уроках історії України та уроках рідного краю закладів освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Історичному краєзнавству кожного регіону, як базовій підсистемі і складовій частині краєзнавства та історичної науки загалом, відводиться важливе місце. Це неодноразово зазначалося у наукових працях В. Горбика, П. Скрипника, Я. Калакури, Л. Бабенко, Я. Верменич та ін. Висвітленню ролі історичного краєзнавства як важливого засобу навчання в шкільній освіті присвячені наукові доробки Н. Яковенко, Ю. Мицик, О. Карліної, С. Терно, В. Мисана, В. Власова, О. Данилевської, О. Майборода, Н. Гупан ін. У цьому контексті вивчення та дослідження регіональної історії буковинського краю — прадавньої української території відкриває значні можливості для розкриття або деталізації маловідомих сторінок історії України загалом, прояснення окремих її деталей та персоніфікації подій і явищ мікроісторії. Однак у вітчизняній історичній науці відсутні синтетичні праці щодо інтеграції сучасних наукових розвідок з регіональної історії у шкільну історичну освіту.

Мета статті полягає у здійсненні загального системного аналізу можливого використання наукових розвідок чернівецьких дослідників — важливого регіонального краєзнавчого матеріалу у шкільному курсі історії України для формування ключових та предметних компетентностей школярів.

Для досягнення мети автори ставлять наступні **завдання**:

- обґрунтувати необхідність інтеграції наукових краєзнавчих досліджень крізь призму проблемно-тематичного підходу та реалізації наскрізних змістових ліній освітньої програми з історії України до шкільного курсу громадянської та історичної освітньої галузі;
- запропонувати можливі варіанти доповнення відповідним регіональним краєзнавчим матеріалом змісту освітніх програм з громадянської та історичної освітньої галузі;
- навести конкретні приклади щодо ролі матеріалів регіонального історичного краєзнавства у формуванні ключових та предметних компетентностей школярів.

Виклад основного матеріалу. У національному дискурсі особливої актуальності набувають історичні концепти, що сприяють відновленню та збереженню історичної пам'яті, формуванню національної ідентичності, заповненню «білих плям» української історії. У цьому контексті вивчення та дослідження історії окремих територій України відкривають значні можливості для змалювання «історії повсякденності»: сім'ї, родини, населеного пункту, краю².

Сучасні нормативні зміни у змісті освітніх програм за Державним стандартом поставили перед шкільною історичною освітою не тільки стратегічні освітні виклики, але й можливості системного застосування краєзнавчої складової під час викладання курсу історії, що стало можливим повною мірою за лінійно-тематичним принципом забезпечувати реалізацію змісту навчально-пізнавальної діяльності. Водночас учитель громадянської та історичної освітньої галузі отримав можливість самостійно планувати навчальну роботу на уроці, вибудовувати власний алгоритм уроку та акцентувати на певних навчальних цілях, змістових лініях, та найголовніше — додавати матеріал з історії рідного краю, розробляти навчальні завдання, які ґрунтуються на самостійно підібраній джерельній базі³.

Приміром, реалізуючи зміст навчально-пізнавальної діяльності учнів 10-го класу під час вивчення теми «Україна і світ на порозі ХХ ст.: основні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку. Політика Російської та Австро-Угорської імперій на українських землях у 1914-1917 рр.», зважаючи на вагомість підбраного краєзнавчого матеріалу, можна акцентувати на змінах у сільському господарстві та уточнити, який напрямок переважав у розвитку економіки краю: промисловий чи сільськогосподарський. Безперечно, варто проаналізувати, як це вплинуло на повсякденне життя місцевих жителів.

Окрім того, важливо учителю наголосити і про долю буковинського краю в геополітичних планах Троїстого союзу та Антанти; охарактеризувати основні воєнні дії на території краю у 1914-1916 рр. та з'ясувати роль Буковинського народного віча у житті краю. Водночас акцентувати на швидкому зростанні кількості громадських об'єднань національно-культурного, просвітницького, наукового, політичного та інших спрямувань. При цьому до такого уроку варто учителю використати наявний краєзнавчий матеріал та окремі наукові розвідки чернівецьких науковців В. Ботушанського⁴, О. Добржанського⁵, О. Ботушанського⁶ та ін.

Сприятимуть пізнавальній активності школярів і запропоновані завдання авторів підручника з історії під керівництвом С. Кульчицького, зокрема щодо дослідження на території населеного пункту (міста, району, області) існування підприємств, заснованих іноземцями та українськими підприємцями; з'ясування впливу їхньої діяльності на життя місцевого населення⁷. У цьому контексті корисними для учнів стануть наукові статті В. Ботушанського про електрифікацію Чернівців та участь в ній європейських фірм на початку ХХ ст.⁸; історію розвідки і видобутку кам'яного вугілля та нафти на Буковині, де показано вплив цього промислу на економіку краю кінця ХІХ — початку ХХ ст.⁹

Важливою сторінкою у регіональній історії буковинського краю є міграційні та сезонні еміграційні рухи буковинців до сусідніх держав, зокрема до Румунії. Про такий своєрідний вид відходництва з Буковини до Румунії населення регіону, що описує дослідниця Г. Чайка, може стати предметом обговорення під час опанування змісту навчально-пізнавальної діяльності школярів, що допоможе проаналізувати повсякденне життя краян, виокремити основні тенденції формування модерної української нації¹⁰.

Аналізуючи події Першої світової війни, пропонується проаналізувати, як ставилося населення до війни загалом та до учасників воєнних дій зокрема; з'ясувати, які українські товариства діяли на території краю у цей час, чи набув поширення січовий рух, започаткований на Буковині у 1902 р., до початку Першої світової війни. Для використання на уроках історії у 10-му класі важливими стануть наукові розвідки з регіонального краєзнавства чернівецьких дослідників. Зокрема, статті М. Гуйванюка про січовий рух на Буковині у 1902-1914 рр.¹¹ та С. Добржанського — про культурно-масові заходи українського товариства «Руська бесіда» на Буковині¹².

Авторський колектив підручника Н. Гупан та О. Пометун у контексті вивчення досліджуваної теми пропонує учнівський проект, під час роботи над яким учні, працюючи у малих групах, збирають інформацію для підготування презентації. Передбачені і випереджаючі індивідуальні дослідження про архітектурні будови, що з'явилися у 1900-1918 рр. у рідному краї/населеному пункті; про господарське та релігійне життя населеного пункту, розвиток торговельних відносин на території краю¹³. Цікавою для учнів 10-го класу у цьому контексті стане стаття В. Грабан та М. Чучка про щотижневі базари та ринки Чернівців, де розглядається не лише місце купівлі-продажу, але й динаміка соціально-економічних відносин у регіоні¹⁴. Суттєвим доповненням до віднайденого краєзнавчого матеріалу буде наукова розвідка В. Ботушанського про розвиток на початку ХХ ст. найбільшого на Буковині господарського комплексу — Буковинського православного релігійного фонду, який, маючи формально церковно-релігійну форму, перетворився у велике державно-капіталістичне господарство під контролем центральної австрійської влади¹⁵. А витяги зі статті О. Ботушанського допоможуть охарактеризувати стан охорони здоров'я у Чернівцях на початку ХХ ст.¹⁶ Про господарське значення ґрунтових недержавних шляхів Буковини школярі зможуть розповісти у своєму проекті, опрацювавши витяги з наукового дослідження І. Гриценка, І. Жалоби¹⁷ та ін.

Про співіснування греко-католицької і православної церкви на Буковині на початку ХХ ст. та конфесійне розмаїття краю корисною стане стаття Г. Скорейко під час вивчення релігійного життя у краї. Вчителю важливо підкреслити школярам, що греко-католицька церква у цей час репрезентувала у краї національно свідоме українство Буковини, де на початку ХХ ст. у міжконфесійні суперечки додалися національні та політичні мотиви¹⁸.

Реалізуючи навчально-пізнавальну діяльність з теми «Українська революція, розпад Російської імперії та постання національної держави — Української народної республіки», авторський колектив підручника для 10 класу під керівництвом О. Реєнта пропонує з метою сприяння розвитку критичного мислення, пізнавальної активності та інтересу ознайомитися з культурно-суспільним надбанням рідного краю, провести тематичні краєзнавчі екскурсії історичними місцями, пов'язаними з подіями Української революції¹⁹. Вивчаючи вищезначену тему для школярів 10 класу, автори С. Кульчицький та Ю. Лебедева мотивують до дослідження впливу подій Української революції на життя регіону. Важливо для дослідження подій листопада 1918 р., зокрема Буковинського віча, наголосити, що у мультикультурному буковинському краї 3 листопада 1918 р. стало не просто історичним епізодом. Про це варто акцентувати увагу школярів, послуговуючись дослідженням Г. Скорейко, яка зазначила, що Буковинське народне віче продемонструвало здатність усіх верств населення до консолідації, у тому числі й румунськими політичними та громадськими силами²⁰.

Цікавим мініпроектom може стати дослідження школярами подій листопада 1918 року у літописі кожного населеного пункту. Прикладним краєзнавчим матеріалом для алгоритму дослідження може стати наукова розвідка Т. Богачик про події листопада 1918 року у літописі північнобессарабського повіту²¹ та матеріали історико-краєзнавчого портрета Чернівецької області, де можна знайти цікаві факти про події означеного періоду²².

Важливими для розвитку пізнавальних активностей десятикласників будуть групові учнівські проєкти щодо дослідження особливостей культурних процесів та внеску діячів культури краю у розвиток вітчизняної культури у 1900-1921 рр. У цьому контексті пізнавальною буде наукова розвідка П. Брицького та Є. Юрійчук про буковинця Осипа Безпалка — міністра праці Української Народної Республіки, який був уродженцем м. Чернівці²³.

Матеріал про постать Марка Черемшини — українського письменника та громадського діяча, зокрема його особисту участь у поширенні української національної ідеї серед українського селянства Буковини, можна розкрити під час реалізації вищезазначеної навчально-змістової діяльності учнів 10 класу. Детальні відомості про М. Черемшину та його взаємини з культурно-освітніми товариствами, які діяли у краї на початку ХХ ст., варто почерпнути з наукових статей М. Гуйванюка, де автор торкається презентації відомих літературних митців буковинського краю²⁴. Про С. Смаль-Стоцького — ідеолога національних прагнень українців Буковини, його погляди як політика на майбутнє українських земель та формування національної ідеї доцільно згадати на уроках історії рідного краю у 10 класі під час вивчення подій 1900-1920-х рр. Саме цей період діяльності відомого лідера українського національного руху на Буковині співвідноситься з розвитком українського руху. Детальніша інформація може бути почерпнута з наукової праці О. Добржанського²⁵. Відомий чернівецький науковець зазначав про національні товариства як консолідуючу силу українського руху, більшість з яких підтримували тісні стосунки з однотипними громадськими об'єднаннями румунів, поляків, євреїв та намагалися виробляти і втілювати в життя норми толерантних міжнаціональних взаємин²⁶.

Варто використати на уроках з історії України у 10 класі і матеріали іншої наукової розвідки О. Добржанського про А. Ончула — одного з найвідоміших румунських політиків Буковини початку ХХ ст., депутата Буковинського сейму, який мав чимало конфліктів із провідними українськими політиками краю, такими як М. Василько, С. Смаль-Стоцький, О. Попович. Однак А. Ончул поважав право українців Буковини самостійно вирішувати свої національні проблеми на своїй території²⁷.

Допомогти у дослідженні розвитку освіти краю можуть науково-краєзнавчі публікації Л. Кобилянської, І. Петрюк²⁸, С. Герегової та М. Іванчук²⁹, І. Зибачинського³⁰. При цьому потрібно акцентувати увагу на тому, що безпосередній вплив на зміст освіти українських народних шкіл мали об'єктивні причини, які гальмували їхній розвиток, зокрема політичні — сильні румунізаційні впливи³¹. Висвітлення невідомих аспектів з розвитку єврейської освіти надає цікавий краєзнавчий матеріал, представлений І. Зибачинським, який досліджував питання здобуття освіти представниками різних національностей і конфесій³². Цікавими будуть і матеріали статті С. Добржанського та Л. Флорескул щодо громадсько-політичної діяльності Іларія Карбулицького, який саме через політичну діяльність намагався розширити можливості української освіти на Буковині³³.

При опануванні теми «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період» учителю варто наголосити, що Північна Буковина і Хотинщина впродовж 1918-1940 рр. перебували у складі королівської Румунії. Окремі акценти необхідно поставити на ті заходи, що здійснювала нова влада після загарбання краю. У цьому контексті важливо звернути увагу і на національний склад населення краю та

адміністративно-територіальний устрій у міжвоєнний період. Цікаві факти для розкриття цієї проблематики можна почерпнути зі статті О. Руснака, який подав детальну статистику демографічної характеристики населення Північної Буковини і Хотинщини та його національного складу³⁴. Суттєвим доповненням до презентації про життя у міжвоєнний період є інша наукова розвідка дослідника щодо змін у медичній галузі³⁵.

Окремі архівні документи та замітки з тодішньої преси, зокрема газет «Час», «Рідний край», «Самостійність», що подають лаконічні, проте цікаві інформаційні відомості з історії перебування Північної Буковини у складі королівської Румунії, систематизовано В. Ботушанським³⁶. Цей краєзнавчий матеріал можна застосувати для аналізу порушень національних і громадянських прав буковинських українців; характеристики румунізаторської політики в краї у галузі освіти, мови тощо.

Безперечно, для учнів 11-х класів цікавим під час вивчення означеної теми буде питання щодо функціонування шкільництва за часів румунської окупації. У цьому контексті пізнавальну активність можна активізувати залученням до обговорення статті І. Піддубного про радикальні зміни у законі про початкову освіту нової окупаційної влади, а також її тотальне румунізоване реформування³⁷.

Для реалізації змісту освітньої діяльності з розділу «Україна у роки Другої світової війни» та детального розуміння понять «голокост», «нацистський «новий порядок», «окупаційний режим», «остарбайтери» та ін. можуть бути залучені до ознайомлення й обговорення статті чернівецьких дослідників В. Демочка та Б. Білецького, які досить детально описали Чернівці і чернівчан у період воєнного лихоліття 1941-1944 рр. Автори змалювали жорстокі заходи німецько-румунської окупаційної влади, створення концентраційних таборів на території Північної Буковини і Хотинщини й одвічні прагнення українського та єврейського населення краю до свободи³⁸.

Вивчаючи розділ «Україна у повоєнний період», важливо зосередити увагу учнів 11 класу на подіях Голодомору 1946-1947 рр. та виживання населення Чернівецької області в умовах повоєнного голоду. Стаття чернівецького науковця В. Холодницького доповнить зібраний вже старшокласниками краєзнавчий матеріал оповідями про найтрагічніші сторінки буковинського краю. Твердження науковця щодо досягнення довоєнного рівня чисельності населення регіону, яке спостерігалось наприкінці 1960-х рр., можуть слугувати певним пошуковим завданням для учнів серед місцевих очевидців подій того часу³⁹.

Висвітлення непростого повоєнного періоду в історії буковинського краю можна підсилити інформацією з науково-краєзнавчої статті Л. Дробіної, що допоможе уявити масштаб тих перетворень, які відбувалися у західних областях України у 1940-х рр. і мали за мету уніфікувати життя регіону з іншими територіями радянської імперії. Зокрема, йдеться про формування повоєнної системи охорони здоров'я⁴⁰.

Зауважимо, що під час підбору краєзнавчого матеріалу на урок важливо звернути увагу на такі вимоги: можливий рівень зацікавленості школярів цим матеріалом; співвідношення матеріалу з навчальною темою та соціалізуючу цінність матеріалу. Наведемо конкретні приклади щодо ролі регіонального краєзнавчого матеріалу у формуванні ключових та предметних компетентностей, а також реалізації ціннісних орієнтирів учнів 5-11 класів на уроках історичної та громадянської освітньої галузі.

Приміром, вивчаючи у 7 класі тему «Руські землі у складі сусідніх держав. Середина XIV — перша половина XVI ст.», коли учні розглядають і становище північнобуковинських земель та знайомляться оглядово зі станом польсько-молдавських прикордонних відносин першої третини XVI ст. у контексті історії Буковини, для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів та детального висвітлення періоду господарювання молдавських воевод і їхньої боротьби за нові території, можна використати витяг з наукової публікації О. Балуха «Буковина у прикордонних стосунках Молдавії та Польщі у 1500-1538 рр.»⁴¹. Прикметно зауважити, що про ці події не йдеться у шкільному підручнику з історії. Тому використання витягу зі статті й розбір його як краєзнавчого матеріалу допоможе зрозуміти суть укладеної у серпні 1519 року додаткової молдавсько-польської угоди, зміст якої полягав у дотриманні «обома сторонами права пограничного».

Застосування наступного краєзнавчого матеріалу — витягу з іншої наукової розвідки О. Балуха «Буковина та польсько-турецька війна 1620-1621 рр.» на уроках з цієї ж теми дає можливість аналізувати та синтезувати інформацію щодо подій літа 1620 р., коли турецько-татарське військо йшло війною, а поляки у відповідь форсували р. Дністер і зупинилися у Хотині⁴². Учні під керівництвом учителя вчать формулювати питання до тексту, з'ясовуючи, як обидві армії зустрілися 18 вересня 1620 р. під Цецорою та які наслідки мав розгром коронного війська для

буковинських земель. З метою систематизації й узагальнення цієї історичної інформації у краєзнавчому матеріалі школярі формулюють висновок та висловлюють судження про те, як вищезгадані події переросли в 1621 р. у війну, яка отримала назву Хотинської.

Опрацювання цього матеріалу сприяє формуванню хронологічної та просторової предметних компетентностей, а також аксіологічної компетентності, адже учні оцінюють історичні події та формулюють висновки щодо політико-стратегічного значення, яке надавали Хотинській фортеці Річ Посполита, Османська імперія та Молдавська держава⁴³.

Розглядаючи Національно-визвольну війну під проводом Б. Хмельницького на уроках історії України у 8 класі, для формування предметних історичних компетентностей варто використати витяг із наукової розвідки згаданого вище О. Балуха щодо воєнно-політичного становища Північної Буковини в контексті першого молдавського походу Богдана Хмельницького (1650 р.)⁴⁴. Опрацьовуючи витяг з науково-краєзнавчого матеріалу під керівництвом учителя та даючи відповіді на поставлені питання у результаті навчально-пізнавальної діяльності, учні з'ясовують сутність особливого значення Північної Буковини у стратегічних планах Туреччини і Речі Посполитої, визначають, чому Василь Лупул вміло лавірував між цими двома державами, та вчаться обґрунтовувати судження щодо першого молдавського походу 1650 р. Окрім цього, пропонується краєзнавчий матеріал, що допомагає школярам оцінювати аргументи, зокрема формулювати судження про вчинки В. Лупула та дії Б. Хмельницького, його стратегічне бачення щодо ролі Хотинської фортеці у подіях зазначеного періоду.

На уроці з історії України у 9 класі з теми «Весна народів на західноукраїнських землях» витяг з наукової розвідки В. Ботушанського щодо життя селянства у краї розвиватиме аксіологічну компетентність⁴⁵. З'ясовуючи за допомогою питань, які повинності були скасовані внаслідок революції 1848 р. в Австрійській імперії, школярі підходять до висновку, що буковинські селяни були наділені орною землею за викуп у тих розмірах, у яких вони користувалися з дозволу поміщиків до 1848 р. Але виявляючи суперечності у позиціях, потребах соціальних груп, зокрема поміщиків і селянства, обґрунтовують картину об'єктивної дійсності: ліси, вигони, пасовиська, про які не говорилося у патенті про скасування панщини, буковинські поміщики оголосили своєю власністю. Отже, порівняння життя буковинського селянства до і після революції 1848 р. крізь призму пропонуваного документа формуватимуть в учнів уміння оцінювати й визначати сутність наслідків та значення історичних подій. При цьому формується і логічна компетентність учня, бо створюється історичний портрет буковинського села.

Згаданий вище витяг зі статті В. Ботушанського допоможе розширити знання та уявлення і про Юрія Федьковича — захисника інтересів буковинського селянства. Характеризуючи регіональні особливості краю у середині XIX ст. та аналізуючи подану історичну інформацію, школярі приходять до висновку, що Юрій Федькович добився того, за що боровся Лук'ян Кобилиця зі своїми побратимами, але іншими шляхами і методами — вмілим оперуванням тодішніх засад законодавства і доведення неправомірності дій з боку поміщиків⁴⁶.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що застосовуючи проблемно-тематичний підхід та реалізуючи наскрізні змістові лінії відповідно до вимог освітньої програми, учитель має змогу доповнити, розширити й поглибити знання школярів з курсу історії України, що викладений у шкільних підручниках. Справжньою джерельною базою для цього слугують науково-краєзнавчі розвідки сучасних чернівецьких науковців, вдале застосування яких мотивуватиме учнівську молодь до перспективних досліджень мікроісторії.

¹ І. Колесник, *Регіональна історія в українській історіографії: практика та рефлексія* [Regional history in Ukrainian historiography: Practice and Reflection], in «Регіональна історія України», 2007, № 1, вип. 1, с. 206.

² Я. Верменич, *Історична регіоналістика в Україні* [Historical regionalism in Ukraine], in «Український історичний журнал», 2001, № 6, с. 14.

³ К. Дмитренко, *Звичайні форми роботи — новий підхід: розвиваємо ключові компетентності* [Ordinary forms of work — a new approach: developing key competencies], Харків, ВГ «Основа», 2018, с. 12; А. Приходько, *Урок та інші форми навчання у сучасній методиці викладання історії* [Lesson and Other Forms of Learning in Modern Methods of Teaching History], in «Історія в школі», 2006, № 2, с. 32-36; А. Приходько, *Урок та інші форми навчання у сучасній методиці викладання історії* [Lesson and Other Forms of Learning in Modern Methods of Teaching History], in «Історія в школі», 2006, № 3, с. 34.

- ⁴ В. Ботушанський, О. Ботушанський, *Важливе джерело для вивчення історії сільської кооперації Буковини початку ХХ ст.* [An important source for studying the history of rural cooperation in Bukovyna in the early twentieth century], in «Питання історії України», Чернівці, 2004, т. 7, с. 195-208.
- ⁵ О. Добржанський, *Національні товариства — консолідуюча сила українського руху на Буковині другої половини ХІХ — початку ХХ ст.* [National societies — a consolidating force of the Ukrainian movement in Bukovyna in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries], in «Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2009, с. 29-31.
- ⁶ В. Ботушанський, О. Ботушанський, *Важливе джерело для вивчення історії сільської кооперації Буковини початку ХХ ст.*, с. 195-208.
- ⁷ С. Кульчицький, Ю. Лебедева, *Історія України: підручник для 10 кл. загальноосвітніх навчальних заклад. Рівень стандарту, академічний рівень* [History of Ukraine: textbook for 10th grade. Standard level, academic level], Київ, Генеза, 2010, с. 286-287.
- ⁸ В. Ботушанський, *Електрифікація Чернівців та участь в ній європейських фірм (кінець ХІХ — початок ХХ ст.)*, [Electrification of Chernivtsi and the Participation of European Firms in it (late nineteenth — early twentieth centuries)], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 120-123.
- ⁹ В. Ботушанський, *З історії розвідки і видобутку кам'яного вугілля та нафти на Буковині (60-ті рр. ХІХ — початку ХХ ст.)* [From the History of Exploration and Production of Coal and Oil in Bukovyna (60s of the XIX — early XX centuries)], in «Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр.: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2011, вип. 583-584, с. 24-29.
- ¹⁰ Г. Чайка, *Сезонна еміграція буковинців у Румунію (60-ті рр. ХІХ — початок ХХ ст.)* [Seasonal emigration of Bukovynians to Romania (60s of the XIX — early XX centuries)], in «Питання історії України», Чернівці, 2004, т. 7, с. 114-120.
- ¹¹ М. Гуйванюк, *«Руська бесіда» та січовий рух на Буковині (1902-1914 рр.)* [«Ruska Besida» and the Sich movement in Bukovyna (1902-1914)], in «Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2009, с. 33-34; М. Гуйванюк, *Січовий рух Галичини й Буковини початку ХХ ст. в оцінці представників діаспорної та зарубіжної україніки* [The Sich Movement of Galicia and Bukovyna in the early twentieth century in the assessment of representatives of diaspora and foreign Ukrainian Studies], in «Видатні науковці Чернівецького університету. Р.Ф. Кайндль», Чернівці, Прут, 2008, с. 36-39.
- ¹² С. Добржанський, *Культурно-масові заходи товариства «Руська бесіда»* [Cultural and mass events of the «Russian conversation» society], in «Питання історії України. Збірник наукових праць», Чернівці: Технодрук, 2009, т. 12, с. 133-136; С. Добржанський, *Створення товариства «Руська бесіда» (1869 р.)* [Creation of the society «Ruska Besida»], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 358-360.
- ¹³ Н. Гупан, *Історія рівень України: 10 клас. Рівень стандарту. Академічний* [History of Ukraine: 10th grade. Standard level. Academic level], Київ, Видавничий дім «Світ знань», 2011, с. 234-235.
- ¹⁴ В. Грябан, М. Чучко, *Щотижневі базари та ринки як складова урбаністичного ландшафту Чернівців (80-ті рр. ХVІІІ ст. — початок 90-х рр. ХХ ст.)* [Weekly bazaars and markets as a component of the urban landscape of Chernivtsi (80s of the XVIII century — early 90s of the XX century)], in «Питання історії України», Чернівці, Технодрук, 2009, т. 12, с. 126-133.
- ¹⁵ В. Ботушанський, *Православний релігійний фонд Буковини (1786-1918 рр.): соціально-економічний аспект* [Orthodox Religious Fund of Bukovyna (1786-1918): Socio-Economic Aspect], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 139-154.
- ¹⁶ О. Ботушанський, *Стан охорони здоров'я у Чернівцях у австрійський період (кінець ХVІІІ — початок ХХ ст.)* [The state of health care in Chernivtsi in the Austrian period (late XVIII — early XX centuries)], in «Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2009, с. 34-36.
- ¹⁷ І. Гриценко, І. Жалоба, *Господарське значення ґрунтових недержавних шляхів Буковини (середина ХІХ ст.)* [Economic significance of unpaved non-state roads of Bukovyna (mid-nineteenth century)], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 354-358.
- ¹⁸ Г. Скорейко, *Греко-католицька і православна церкви на Буковині у кінці ХVІІІ — на початку ХХ ст.: деякі аспекти протистояння* [Greek Catholic and Orthodox Churches in Bukovyna in the Late Eighteenth and Early Twentieth Centuries: Some Aspects of Confrontation], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 367.
- ¹⁹ О. Реєнт, О. Малій, *Історія України: підручник для 10 кл. загальноосвітніх навчальних заклад. Рівень стандарту, академічний рівень* [History of Ukraine: textbook for 10th grade of secondary schools. Standard level, academic level], Київ, Генеза, 2010, с. 233.

- ²⁰ Г. Скорейко, *Спроба українсько-румунського порозуміння на Буковині у 1918 році* [An attempt of Ukrainian-Romanian understanding in Bukovina in 1918], in «Буковинське народне віче: сто років від ідеї до реалізації», Чернівці, Технодрук, 2018, с. 117.
- ²¹ Т. Богачик, *Листопад 1918 року в літописі північнобессарабського повіту* [November 1918 in the chronicle of the North Bessarabian district], in «Буковинське народне віче: сто років від ідеї до реалізації», Чернівці, Технодрук, 2018, с. 9-12.
- ²² *Історико-краєзнавчий портрет Чернівецької області. Офіційний сайт Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної військової адміністрації* [Historical and local history portrait of the Chernivtsi region. Official website of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Regional Military Administration], URL: <https://bukportret.info/>
- ²³ П. Брицький, Є. Юрійчук, *Буковинець Осип Безпалко — міністр праці Української Народної Республіки*. [Bukovinian Osyp Bezpalko — Minister of Labor of the Ukrainian People's Republic], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 387-394.
- ²⁴ М. Гуйванюк, *Буковина та буковинці в життєвій і творчій долі Марка Черемшини* [Bukovina and Bukovinians in the Life and Work of Marko Cheremshyna], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 382-387; М. Гуйванюк, *Марко Черемшина в українському національному русі кінця XIX ст. — початку XX ст.* [Marko Cheremshyna in the Ukrainian National Movement of the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries], in «Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Чернівецький університет, 2013, вип. 676-677, с. 63-68.
- ²⁵ О. Добржанський, *Ідеолог національних прагнень українців Буковини (до 150-річчя від дня народження Степана Смаль-Стоцького)* [Ideologue of national aspirations of Ukrainians in Bukovina (to the 150th anniversary of the birth of Stepan Smal-Stotsky)], in «Питання історії України», Чернівці, Технодрук, 2009, т. 12, с. 145-150.
- ²⁶ О. Добржанський, *Національні товариства — консолідуєча сила українського руху на Буковині другої половини XIX — початку XX ст.*, с. 31.
- ²⁷ О. Добржанський, *Взаємини А. Ончула з представниками українського національного руху на Буковині на початку XX ст.* [Relationships of A. Onchul with representatives of the Ukrainian national movement in Bukovina in the early twentieth century], in «XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей (Чернівці, 27-28 жовтня 2023 р.)», Чернівці, Технодрук, 2023, с. 39.
- ²⁸ Л. Кобилянська, І. Петрюк, *Розвиток української початкової та середньої освіти на Буковині (XIX-початок XX ст.)* [Development of Ukrainian Primary and Secondary Education in Bukovina (nineteenth — early twentieth centuries)], in «Матеріали V Буковинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», Чернівці, Книги — XXI, 2005, с. 368-372.
- ²⁹ С. Герегова, М. Іванчук, *Національна ідея у творчій спадщині буковинських освітян кінця XIX — початку XX ст.* [The National idea in the creative heritage of Bukovina educators of the late nineteenth and early twentieth centuries], in «Науковий вісник Чернівецького університету, Збірник наукових праць: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2011, вип. 583-584, с. 47-52.
- ³⁰ І. Зибачинський, *Розвиток єврейської освіти у Північній Бессарабії у другій половині XIX — на початку XX ст.* [The development of Jewish education in Northern Bessarabia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries], in «Питання історії України», Чернівці, 2004, т. 7, с. 109-114.
- ³¹ Л. Кобилянська, І. Петрюк, *Розвиток української початкової та середньої освіти на Буковині (XIX-початок XX ст.)* [Development of Ukrainian Primary and Secondary Education in Bukovina (nineteenth — early twentieth centuries)], с. 371.
- ³² Л. Кобилянська, І. Петрюк, *Розвиток української початкової та середньої освіти на Буковині (XIX — початок XX ст.)*, с. 371-372.
- ³³ С. Добржанський, Л. Флорескул, *Громадсько-політична діяльність Іларія Карбулицького* [Social and Political Activity of Ilariy Karbulitsky], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 154-159.
- ³⁴ О. Руснак, *Статистико-демографічна характеристика та національний склад населення Північної Буковини і Хотинщини у складі королівської Румунії* [Statistical and demographic characteristics and ethnic composition of the population of Northern Bukovina and Khotyn region as part of the Royal Romania], in «Буковинське народне віче: сто років від ідеї до реалізації», Чернівці, Технодрук, 2018, с. 104-108.
- ³⁵ О. Руснак, *Центральна лікарня Чернівців у міжвоєнний період* [Chernivtsi Central Hospital in the Interwar Period], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 159-165.
- ³⁶ В. Ботушанський, *Документи з історії перебування Північної Буковини у складі королівської Румунії (1919-1934 рр.)* [Documents on the history of Northern Bukovina's stay in the Kingdom of Romania (1919-1934)], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 208-213.
- ³⁷ І. Піддубний, *Українці Буковини в освітній системі Королівства Румунії міжвоєнного періоду: проблеми освіти національних меншин* [Ukrainians of Bukovina in the educational system of the Kingdom of Romania in the interwar

period: problems of education of national minorities], in «Буковинське народне віче: сто років від ідеї до реалізації», Чернівці, Технодрук, 2018, с. 99-102.

- ³⁸ І. Демочко, Б. Білецький, *Чернівці і чернівчани у мороці воєнного лихоліття (1941-1944 рр.)* [Chernivtsi and Chernivtsi residents in the in the darkness of wartime hardship (1941-1944)], in «Питання історії України», Чернівці, 2004, т. 7, с. 128-133.
- ³⁹ В. Холодницький, *Вживання населення Чернівецької області в умовах повоєнного голоду* [Survival of the population of the Chernivtsi region in the conditions of postwar famine], in «XIII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т. 2021, с. 87-90.
- ⁴⁰ Л. Дробіна, *Мережа повоєнних лікувальних закладів для інвалідів Великої Вітчизняної війни в Чернівецькій області* [The network of post-war medical institutions for the disabled of the Great Patriotic War in the Chernivtsi region], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 165-169.
- ⁴¹ О. Балух, *Буковина у прикордонних стосунках Молдавії та Польщі в 1500-1538 рр.* [Bukovyna in the border relations between Moldova and Poland in 1500-1538], in «Питання історії України», Чернівці, 2011, т. 14, с. 123-128.
- ⁴² О. Балух, *Буковина та польсько-турецька війна 1620-1621 рр.* [Bukovyna and the Polish-Turkish War of 1620-1621], in «XIII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2021, с. 21-23.
- ⁴³ О. Балух, *Воєнно-політичне становище Північної Буковини в контексті першого молдавського походу Богдана Хмельницького (1650 р.)* [Military and Political Situation of Northern Bukovina in the Context of Bohdan Khmelnytsky's First Moldavian Campaign (1650)], in «XI Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція присвячена 100-річчю Української національної революції. Тези доповідей», Чернівці, Технодрук, 2017, с. 18-20.
- ⁴⁴ О. Балух, *Буковина та польсько-турецька війна 1620-1621 рр.*, с. 21-23.
- ⁴⁵ В. Ботушанський, *Юрій Федькович — захисник інтересів буковинського селянства* [Yuriy Fedkovych — defender of the interests of the Bukovinian peasantry], in «Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда», Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2009, с. 25-27.
- ⁴⁶ В. Ботушанський, *Юрій Федькович — захисник інтересів буковинського селянства*, с. 27.

References

1. Balukh O., Bukovyna ta polsko-turetska viina 1620-1621 rr. [Bukovyna and the Polish-Turkish War of 1620-1621], in «XIII Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 400-richchiu Khotynskoi viiny. Tezy dopovidei», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2021, s. 21-23.
2. Balukh O., Bukovyna u prykordonnykh stosunkakh Moldavii ta Polshchi v 1500-1538 rr. [Bukovyna in the border relations between Moldova and Poland in 1500-1538], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 123-128.
3. Balukh O., Voiенно-politychne stanovyshe Pivnichnoi Bukovyny v konteksti pershoho moldavskoho pokhodu Bohdana Khmelnytskoho (1650 r.) [Military and Political Situation of Northern Bukovina in the Context of Bohdan Khmelnytskys First Moldavian Campaign (1650)], in «XI Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia prysviachena 100-richchiu Ukrainskoi natsionalnoi revoliutsii. Tezy dopovidei», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2017, s. 18-20.
4. Bohachyk T., Lystopad 1918 roku v litopysi pivnichnobessarabskoho povitu [November 1918 in the chronicle of the North Bessarabian district], in «Bukovynske narodne viche: sto rokiv vid ideii do realizatsii», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2018, s. 9-12.
5. Botushanskyi O., Stan okhorony zdorovia u Chernivtsiakh u avstriiskyi period (kinets XVIII — pochatok XX st.). [The state of health care in Chernivtsi in the Austrian period (late XVIII — early XX centuries)], in «Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 140-richchiu zasnuvannia pershoho ukrainskoho kulturno-osvitnoho tovarystva na Bukovyni «Ruska besida», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2009, s. 34-36.
6. Botushanskyi V., Botushanskyi O., Vazhlyve dzhereło dlia vyvchennia istorii silskoi kooperatsii Bukovyny pochatku XX st. [An important source for studying the history of rural cooperation in Bukovyna in the early twentieth century], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2004, t. 7, s. 195-208.
7. Botushanskyi V., Dokumenty z istorii perebuvannia Pivnichnoi Bukovyny u skladi korolivskoi Rumunii (1919-1934 rr.) [Documents on the history of Northern Bukovynas stay in the Kingdom of Romania (1919-1934)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 208-213.
8. Botushanskyi V., Elektryfikatsiia Chernivtsiv ta uchast v nii yevropeiskykh firm (kinets XIX — pochatok XX st.). [Electrification of Chernivtsi and the Participation of European Firms in it (late nineteenth — early twentieth centuries)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 120-123.
9. Botushanskyi V., Pravoslavnyi relihiinyi fond Bukovyny (1786-1918 rr.): sotsialno-ekonomichni aspekt [Orthodox Religious Fund of Bukovyna (1786-1918): Socio-Economic Aspect], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 139-154.

10. Botushanskyi V., Yurii Fedkovych — zakhysnyk interesiv bukovynskoho selianstva [Yuriy Fedkovych — defender of the interests of the Bukovinian peasantry], in «Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 140-richchiu zasnuvannia pershoho ukraïnskoho kulturno-osvitnoho tovarystva na Bukovyni «Ruska besida», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2009, s. 25-27.
11. Botushanskyi V., Z istorii rozvidky i vydobutku kamianoho vuhillia ta nafty na Bukovyni (60-ti rr. XIX — pochatku XX st.) [From the History of Exploration and Production of Coal and Oil in Bukovyna (60s of the XIX — early XX centuries)], in «Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu: zb. nauk. pr.: Istorii. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny», Chernivtsi, Chernivetskyi nats.un-t, 2011, vyp. 583-584, s. 24-29.
12. Brytskyi P., Yuriichuk Ye., Bukovynets Osyp Bezpalko — ministr pratsi Ukrainsoi Narodnoi Respubliky. [Bukovynian Osyp Bezpalko — Minister of Labor of the Ukrainian Peoples Republic], in «Materialy V Bukovynsoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivets'koho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 387-394.
13. Chaika H., Sezonna emihratsiia bukovyntsv u Rumunii (60-ti rr. XIX — pochatok XX st.) [Seasonal emigration of Bukovynians to Romania (60s of the XIX — early XX centuries)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2004, t. 7, s. 114-120.
14. Demochko I., Biletskyi B., Chernivtsi i chernivchany u morotsi voïennoho lykholittia (1941-1944 rr.) [Chernivtsi and Chernivtsi residents in the in the darkness of wartime hardship (1941-1944)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2004, t. 7, s. 128-133.
15. Dmytrenko K., Zvychaini formy roboty — novyi pidkhid: rozvyvaiemo kliuchovi kompetentnosti [Ordinary forms of work — a new approach: developing key competencies], Kharkiv, VH «Osnova», 2018, 119 s.
16. Dobrzhanskyi O., Ideoloh natsionalnykh prahnen ukraïntsv Bukovyny (do 150-richchia vid dnia narodzhennia Stepana Smal-Stotskoho) [Ideologue of national aspirations of Ukrainians in Bukovyna (to the 150th anniversary of the birth of Stepan Smal-Stotsky)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2009, t. 12, s. 145-150.
17. Dobrzhanskyi O., Natsionalni tovarystva — konsoliduiucha syła ukraïnskoho rukhu na Bukovyni druhoï polovyny XIX — pochatku XX st. [National societies — a consolidating force of the Ukrainian movement in Bukovyna in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries], in «Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 140-richchiu zasnuvannia pershoho ukraïnskoho kulturno-osvitnoho tovarystva na Bukovyni «Ruska besida», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2009, s. 29-31.
18. Dobrzhanskyi O., Vzaiemyny A. Onchula z predstavnykamy ukraïnskoho natsionalnoho rukhu na Bukovyni na pochatku XX st. [Relationships of A. Onchul with representatives of the Ukrainian national movement in Bukovyna in the early twentieth century], in «XIV Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia. Tezy dopovidei (Chernivtsi, 27-28 zhovtnia 2023 r.)», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2023, s. 35-39.
19. Dobrzhanskyi S., Floreskul L., Hromadsko-politychna diialnist Ilarii Karbulytskoho [Social and Political Activity of Ilariy Karbulytsky], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 154-159.
20. Dobrzhanskyi S., Kulturno-masovi zakhody tovarystva «Ruska besida» [Cultural and mass events of the «Russian conversation» society], in «Pytannia istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats», Chernivtsi: Tekhnodruk, 2009, t. 12, s. 133-136.
21. Dobrzhanskyi S., Stvorennia tovarystva «Ruska besida» (1869 r.) [Creation of the society «Ruska Besida»], in «Materialy V Bukovynsoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivets'koho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 358-360.
22. Drobina L., Merezha povoiennykh likuvalnykh zakladiv dlia invalidiv Velykoï Vitchyznianoï viiny v Chernivets'kii oblasti [The network of post-war medical institutions for the disabled of the Great Patriotic War in the Chernivtsi region], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 165-169.
23. Herehova S., Ivanchuk M., Natsionalna ideia u tvorchii spadshchyni bukovynskykh osvitan kintsia XIX — pochatku XX st. [The National idea in the creative heritage of Bukovyna educators of the late nineteenth and early twentieth centuries], in «Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu, Zbirnyk naukovykh prats: Istorii. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2011, vyp. 583-584, s. 47-52.
24. Hriaban V., Chuchko M., Shchotyzhnevi bazary ta rynky yak skladova urbanistychnoho landshaftu Chernivtsiv (80-ti rr. XVIII st. — pochatok 90-kh rr. XX st.) [Weekly bazaars and markets as a component of the urban landscape of Chernivtsi (80s of the XVIII century — early 90s of the XX century)], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2009, t. 12, s. 126-133.
25. Hrytsenko I., Zhaloba I., Hospodarske znachennia hruntovykh nederzhavnykh shliakhiv Bukovyny (seredyna XIX st.) [Economic significance of unpaved non-state roads of Bukovina (mid-nineteenth century)], in «Materialy V Bukovynsoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivets'koho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 354-358.
26. Huivaniuk M., Bukovyna ta bukovyntsi v zhyttivii i tvorchii doli Marka Cheremshyna [Bukovyna and Bukovynians in the Life and Work of Marko Cheremshyna], in «Materialy V Bukovynsoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivets'koho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 382-387.
27. Huivaniuk M., Marko Cheremshyna v ukraïnskomu natsionalnomu rusi kintsia XIX st. — pochatku XX st. [Marko Cheremshyna in the Ukrainian National Movement of the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries], in «Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. Istorii. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny», Chernivtsi, Chernivetskyi universytet, 2013, vyp. 676-677, s. 63-68.

28. Huivaniuk M., «Ruska besida» ta sichovyi rukh na Bukovyni (1902-1914 rr.) [«Ruska Besida» and the Sich movement in Bukovyna (1902-1914)], in «Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 140-richchiu zasnuvannia pershoho ukrainskoho kulturno-osvitnoho tovarystva na Bukovyni «Ruska besida», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2009, s. 33-34.
29. Huivaniuk M., Sichovyi rukh Halychyny u Bukovyni pochatku XX st. v otsyntsi predstavnykiv diasporoi ta zarubizhnoi ukrainiky [The Sich Movement of Galicia and Bukovyna in the early twentieth century in the assessment of representatives of diaspora and foreign Ukrainian Studies], in «Vydatni naukovtsi Chernivetskoho universytetu. R.F. Kaindl», Chernivtsi, Prut, 2008, s. 36-39.
30. Hupan N., Istoriia riven Ukrainy: 10 klas. Riven standartu. Akademichnyi [History of Ukraine: 10th grade. Standard level. Academic level], Kyiv, Vydavnychiy dim «Svit znan», 2011, 235 s.
31. Istoryko-kraieznavchyi portret Chernivetskoï oblasti. Ofitsiinyi sait Departamentu osvity i nauky Chernivetskoï oblasnoï viiskovoi administratsii [Historical and local history portrait of the Chernivtsi region. Official website of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Regional Military Administration], URL: <https://bukportret.info/>
32. Kholodnytskyi V., Vyzhyvannia naseleння Chernivetskoï oblasti v umovakh povoiennoho holodu [Survival of the population of the Chernivtsi region in the conditions of postwar famine], in «XIII Bukovynska mizhnarodna istoriko-kraieznavcha konferentsiia, prysviachena 400-richchiu Khotynskoi viiny. Tezy dopovidei», Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t. 2021, s. 87-90.
33. Kobylanska L., Petriuk I., Rozvytok ukrainskoï pochatkovoï ta serednoï osvity na Bukovyni (XIX-pochatok XX st.) [Development of Ukrainian Primary and Secondary Education in Bukovyna (nineteenth — early twentieth centuries)], in «Materialy V Bukovynskoi istoriko-kraieznavchoï konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 368-372.
34. Kolesnyk I., Rehionalna istoriia v ukrainskii istoriohrafii: praktyka ta refleksiiia [Regional history in Ukrainian historiography: Practice and Reflection], in «Rehionalna istoriia Ukrainy», 2007, № 1, vyp. 1, s. 205-220.
35. Kulchytskyi S., Lebedieva Yu., Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 10 kl. zahalnoosvitnikh. navchalnykh zaklad. Riven standartu, akademichnyi riven [History of Ukraine: textbook for 10th grade. Standard level, academic level], Kyiv Heneza, 2010, 304 s.
36. Piddubnyi I., Ukrainci Bukovyny v osvitnii systemi Korolivstva Rumunii mizhvoiennoho periodu: problemy osvity natsionalnykh menshyn [Ukrainians of Bukovyna in the educational system of the Kingdom of Romania in the interwar period: problems of education of national minorities], in «Bukovynske narodne viche: sto rokiv vid idei do realizatsii», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2018, s. 99-102.
37. Prykhodko A., Urok ta inshi formy navchannia u suchasniï metodytsi vykladannia istorii [Lesson and Other Forms of Learning in Modern Methods of Teaching History], in «Istoriia v shkoli», 2006, № 2, s. 32-36.
38. Prykhodko A., Urok ta inshi formy navchannia u suchasniï metodytsi vykladannia istorii [Lesson and Other Forms of Learning in Modern Methods of Teaching History], in «Istoriia v shkoli», 2006, № 3, s. 34-36.
39. Reient O., Malii O., Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 10 kl. zahalnoosvitnikh navchalnykh zaklad. Riven standartu, akademichnyi riven [History of Ukraine: textbook for 10th grade of secondary schools. Standard level, academic level], Kyiv, Heneza, 2010, 240 s.
40. Rusnak O., Statystyko-demohrafichna kharakterystyka ta natsionalnyi sklad naseleння Pivnichnoi Bukovyny i Khotynshchyny u skladi korolivskoi Rumunii [Statistical and demographic characteristics and ethnic composition of the population of Northern Bukovyna and Khotyn region as part of the Royal Romania], in «Bukovynske narodne viche: sto rokiv vid idei do realizatsii», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2018, s. 104-108.
41. Rusnak O., Tsentralna likarnia Chernivtsiv u mizhvoiennyi period [Chernivtsi Central Hospital in the Interwar Period], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2011, t. 14, s. 159-165.
42. Skoreiko H., Hreko-katolytska i pravoslavna tserkvy na Bukovyni u kintsï XVIII — na pochatku XX st.: deiaki aspekty protystoiannia [Greek Catholic and Orthodox Churches in Bukovyna in the Late Eighteenth and Early Twentieth Centuries: Some Aspects of Confrontation], in «Materialy V Bukovynskoi istoriko-kraieznavchoï konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu zasnuvannia Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha», Chernivtsi, Knyhy — XXI, 2005, s. 364-368.
43. Skoreiko H., Sproba ukrainsko-rumunskoho porozuminnia na Bukovyni u 1918 rotsi [An attempt of Ukrainian-Romanian understanding in Bukovyna in 1918], in «Bukovynske narodne viche: sto rokiv vid idei do realizatsii», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2018, s. 114-118.
44. Vermenykh Ya., Istorychna rehionalistyka v Ukraini [Historical regionalism in Ukraine], in «Ukrainskyi istorychnyi zhurnal», 2001, № 6, s. 3-21.
45. Zybachynskyi I., Rozvytok yevreiskoi osvity u Pivnichnii Bessarabii u druhii polovyni XIX — na pochatku XX st. [The development of Jewish education in Northern Bessarabia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, 2004, t. 7, s. 109-114.